

М. М. Ігнатенко,

д. е. н., доцент, Бердянський університет менеджменту і бізнесу, м. Бердянськ

Н. В. Рунчева,

к. е. н., доцент, Бердянський університет менеджменту і бізнесу, м. Бердянськ

ПРОЦЕСИ РЕСУРСОЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ ТА КОНЦЕНТРАЦІЇ ВИРОБНИЦТВА В КОРПОРАТИВНИХ АГРОФОРМУВАННЯХ

М. Ignatenko,

doctor of economic sciences, associate professor, Berdyansk University of management and business

N. Runcheva,

candidate of economic sciences, associate professor, Berdyansk University of management and business

THE PROCESSES OF RESOURCING OF SPECIALIZATION AND CONCENTRATION OF PRODUCTION IN CORPORATE AGRICULTURAL ENTERPRISES

У статті визначено особливості виробничих ресурсів корпоративних агроформувань та їх структуру. Обґрунтовано показники оцінки наявності й використання за основними видами. Виявлено залежність від їх наявності та розміщення спеціалізації та концентрації виробництва сільськогосподарської продукції в агрокорпораціях у галузевому розрізі та за регіонами країни. Обґрунтовано форми спеціалізації та способи концентрації виробництва в агрохолдингах. Розроблено висновки про перспективи їх розвитку на ресурсній основі та напрями подальших досліджень корпоратизації.

The article defines the peculiarities of production resources corporate agricultural companies and their structure. Justified performance evaluation of the availability and use by key species. Dependence on their availability and host specialization and concentration of agricultural production in agrocorporate sectors and regions of the country. Justified forms of specialization and methods of concentration of production in agricultural holdings. Developed insights about the prospects of their development in the resource-based and directions for further research corporatisation.

Ключові слова: корпоративні агроформування, виробничі ресурси, конкурентні переваги, спеціалізація, концентрація, управління.

Key words: corporate agricultural firms, industrial resources, competitive advantage, specialization, concentration, control.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Підприємницькі аграрні структури корпоративного типу характеризуються насамперед великою забезпеченістю виробничих агроресурсів. Саме цей чинник становить їх конкурентну перевагу та визначає спеціалізацію й концентрацію сільськогосподарського виробництва в агрохолдингах та інших агрокорпораціях. Тому визначення складу та структури виробничих ресурсів, їх розміщення й оцінка та ранжування спеціалізації й концентрації виробництва в агрокорпораціях мають провідне значення в обґрунтуванні їх ефективності, експортного потенціалу, напрямів розвитку на перспективу.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Необхідно зазначити, що проблеми оцінки та використання виробничих ресурсів аграрних підприємств, спеціалізації та концентрації виробництва на цій основі досліджувалися у працях Гури А.М., Данкевича А.Є., Дем'яненко С.І., Коваленко О.В., Мармуть Л.О., Шиян В.И. та ін. Проте питання ефективного розвитку корпоративних агроформувань на цій основі вимагають поглиблених розробок. Це тим більше актуально, оскільки саме ресурсний потенціал та концентрація й спеціалізація виробництва визначають конкурентні переваги агрокорпорацій на внутрішньому та зовнішньому аграрних ринках.

Таблиця 1. Комплекс показників ресурсокористування в корпоративних агроформуваннях (земля і капітал)

Виробничий ресурс	Показник	Методика визначення
Земля	урожайність	кількість зібраного врожаю з одиниці площі
	навантаження на 1 працюючого	кількість земельного ресурсу на 1 працюючого у рослинництві
	валовий збір	обсяг фактично виробленої (зібраної) продукції с.-г. культур; враховується по окремих культурах або по деяких групах культур зі всієї площі посіву в натуральних одиницях
	рентабельність	співвідношення прибутку від реалізованої продукції до витрат на її виробництво і реалізацію за видами продукції рослинництва
	коефіцієнт освоєності території	співвідношення площі с.-г. угідь до загальної площі землекористування
	коефіцієнт розораності	співвідношення площі ріллі і багаторічних культурних насаджень до площі с.-г. угідь
	землевіддача	співвідношення валової продукції з 1 га угідь до грошової оцінки цих угідь
	землезабезпеченість	співвідношення площі відповідних угідь до населення країни (області, району, підприємства)
	структура земельних угідь	співвідношення окремих видів земельних угідь до загальної площі
	ступінь господарського використання	співвідношення площі с.-г. угідь до всієї земельної площі господарства
	ступінь меліорації	співвідношення площі меліорованих земель (зрошуваних, осушуваних) до загальної площі сільськогосподарських угідь
	інтенсивність використання	питома вага інтенсивних культур (цукровий буряк, картопля, овочі, соняшник, кукурудза) в загальній посівній площі підприємства
	коефіцієнт повторного використання	співвідношення посівної площі разом з площею повторних посівів до посівної площі господарства
ефективність використання	виробництво валової (товарної, чистої) продукції на гектар с.-г. угідь, прибуток на гектар с.-г. угідь (продукції скотарства і вівчарства на 100 га с.-г. угідь, свинарства – на ріллю, птахівництва – на площу зернових культур)	
Капітал основний	показники кількісні	вартість основних засобів с.-г. підприємств, наявність с.-г. техніки на підприємстві, показники приросту основних фондів, питома вага активних основних засобів, структура і забезпеченість капіталом, питома вага вартості основних фондів до вартості майна підприємства
	показники руху	показники оновлення основних фондів, коефіцієнт росту, темпи оновлення активної та пасивної частини ОФ, коефіцієнти вибуття ОФ, коефіцієнт зносу ОФ, коефіцієнт придатності, коефіцієнт сукупного відновлення
	показники якісні	фондовіддача, фондомісткість, фондоозброєність, фондооснащеність, рівень механізації трудомістких процесів, рівень інвестицій в основний капітал, норма прибутковості основного капіталу, коефіцієнт змінності роботи, рентабельність основних засобів
Капітал обіговий	тваринництво	приріст (зменшення) поголів'я тварин, продуктивність однієї голови, інтенсивність використання тварин
	рослинництво	урожайність, приріст (зменшення) обсягу виробництва продукції, виробництво продукції на 100 га с.-г. угідь, середня ціна реалізації одиниці продукції, приріст (зменшення) вартості продукції в цінах реалізації, удобрена площа с.-г. підприємств (окремо мінеральними та органічними добривами)
	тваринництво і рослинництво	коефіцієнт оборотності, коефіцієнт закріплення засобів в обігу, коефіцієнт авантаження оборотного капіталу, фондовіддача, матеріаловіддача, матеріаломісткість, тривалість обігу капіталу, рівень рентабельності с.-г. продукції, капіталовіддача

Джерело: сформовано та інтерпретовано авторами.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є визначення особливостей виробничих ресурсів корпоративних агроформувань та спеціалізації й концентрації виробництва на цій основі, а також показників їх оцінки у галузевому розрізі й на цій основі — перспектив корпоратизації аграрного виробництва.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Здійснене узагальнення основних поглядів на трактування категорії "виробничі ресурси" дозволило встановити, що як основоположну частину виробничих ресурсів практично всі науковці виділяють три складові елементи: виробничі засоби, оборотні активи і трудові ресурси [1]. Виходячи з цього, виробничими ресурсами корпоративних структур у сільському господарстві запропоновано вважати наявні у них ресурси, які беруть участь у виробництві сільськогосподарської продукції: земля, основний, оборотний і людський капіталі, фінансові та інформаційні ресурси.

Підприємницьку активність та ініціативу окремо не наводимо, тому що, на наш погляд, вона входить до категорії "людський капітал" і є однією з його властивостей [2, с. 28]. Саме ресурси та забезпеченість ними визначають конкурентні переваги концентрації

виробництва і на цій основі — високу прибутковість та ефективність корпоративних агроформувань в Україні.

Найбільший рівень корпоратизації землі як виробничого ресурсу спостерігається щодо зернових культур, відносно кормових культур ступінь агрохолдингізації є найменшою. За результатами аналізу використання земельних та фінансових ресурсів сформовано комплекс показників оцінки ефективності ресурсокористування в корпоративних агроформуваннях за видами виробничих ресурсів [3]. При цьому загальновикористовувані показники ресурсокористування інтерпретовано до особливостей аграрної сфери господарювання та наведено загальновідомі показники, що використовуються для вимірювання ефективності користування капіталом в корпоративному секторі на аграрних підприємствах (табл. 1, 2).

Аналіз статистичних даних засвідчив, що за останні роки завдяки активізації корпоративного розвитку в галузі підвищився рівень матеріально-технічного забезпечення і обсяг майнового потенціалу агроформувань [4]. Інший характер має зміст показників для оцінки людського капіталу (табл. 2).

Ефективність використання людського ресурсу багато в чому залежить від рівня витрат корпоративних структур на персонал [5, с. 98]. У зв'язку з цим узагаль-

Таблиця 2. Комплекс показників ресурсокористування в корпоративних агроформуваннях (людський ресурс)

Продуктивність праці	Співвідношення обсягу виробленої продукції до кількості витраченого часу
трудомісткість праці	співвідношення кількості витраченого робочого часу до розміру виробленої продукції (технологічна); співвідношення загальної кількості відпрацьованих людино-годин до площі посіву культури або до кількості поголів'я тварин (виробництва окремого виду продукції)
виріток на одного працюючого	співвідношення вартості (або кількості) виробленої продукції до загальної чисельності персоналу агрокомпанії
кількісні і якісні параметри персоналу	динаміка чисельності працівників, чисельність працівників за професіями, рівень кваліфікації працівників, склад і структура персоналу за віком і стажем роботи, річний нормативний і фактичний фонд робочого часу за категоріями працівників і в цілому по агрофірмі, коефіцієнти використання нормативного фонду робочого часу, фонд часу навчання персоналу усередині і поза агрофірмою, рівень професійної компетентності, рівень мотивації праці персоналу, склад і структура персоналу за рівнем професійної освіти, щорічна частка персоналу, який підвищує свою кваліфікацію, частка відповідності отриманої професійної кваліфікації посаді, яку займає працівник, рівень професійної компетентності, рівень соціальної і виробничої активності персоналу, середньорічна заробітна плата одного працівника за професіями, річний фонд заробітної плати за професіями і в цілому по агрофірмі, економія (перевитрата) фонду заробітної плати
ступінь виконання норм часу	обсяг с.-г. робіт, виконаних за одиницю часу (га/год. або т/год.); кількість часу, необхідна для виконання певних операцій, випуску одиниці продукції або здійснення комплексу робіт, коефіцієнт використання трудових ресурсів (співвідношення відпрацьованих на 1 працівника годин до річного фонду праці на 1 працівника по нормативах)
ступінь виконання норм виробітку	показник, зворотний нормі часу, кількість операцій, натуральних одиниць продукції або напівфабрикатів, вироблених на одиницю часу
ступінь виконання норм обслуговування	показник використання праці обслуговуючого і допоміжного персоналу (обслуговування с.-г. техніки або праця прибиральниць)
витрати праці	на обробіток 1 га с.-г. культур або на 1 га посівів (осіб/год); на обслуговування 1 голови худоби в тваринництві (осіб/год); на виконання окремих операцій
навантаження	худоби на працівника тваринництва, земельного ресурсу і оброблених земель на працівника рослинництва; продукції переробки на працівника переробного підприємства АПК
зарплатовіддача	співвідношення валової продукції до фактичного фонду оплати праці

Джерело: сформовано та інтерпретовано авторами.

нено найбільш використовувані показники витрат на утримання і розвиток працівників аграрних підприємств (табл. 3).

Визначено, що чинниками, які знижують ефективність використання виробничих ресурсів корпоративних підприємств сільського господарства є: нерозвиненість місцевої інфраструктури; низький рівень технічного оснащення галузі; нерозвиненість транспортної інфраструктури; нерозвиненість системи вітчизняного насінництва і племінного тваринництва; цінова нестабільність на продукцію галузі; сезонний характер праці в сільському господарстві; низький рівень кваліфікації працівників сільського господарства [6, с. 77]. Низька якість матеріально-технічних і трудових ресурсів сільськогосподарських підприємств загалом вимагає технологічної модернізації і підвищення кваліфікації кадрів в агрокорпораціях та інших підприємствах.

У корпоративних агроформуваннях існує більше можливостей для спеціалізації виробництва, що сприяє підвищенню продуктивності праці, виробництву якісні-

шої аграрної продукції і, перш за все, в переробленому вигляді, створенню кращих умов праці для працівників [7, с. 11]. Нами визначено галузевий рівень спеціалізації регіонів України щодо виробництва окремо продукції рослинництва і тваринництва корпоративними агроформуваннями (табл. 4 і табл. 5).

За трьома основними підгалузями рослинництва — зернового господарства, картоплярства і овочівництва, баштанництва, — лідирують спеціалізовані агрохолдинги Дніпропетровської, Херсонської, Одеської, Вінницької областей. Переважно, це сформувалося під впливом наявних природних виробничих агроресурсів (табл. 4).

Корпоративні структури Закарпатської області мають найнижчий рівень спеціалізації у більшій частині підгалузей тваринництва. Це природно, оскільки значно диверсифікованими за умовами та різноманітними, а також дрібноконтурними є агроландшафти її території [8, с. 46]. У Київській, Хмельницькій, Черкаській та Полтавській областях вони визначаються найвищими рівнями спеціалізації в основних підгалузях тваринництва (табл. 5).

Таблиця 3. Показники витрат на утримання і розвиток працівників корпоративних аграрних формувань

Показники витрат на утримання і розвиток персоналу	
Загальна величина річних витрат на утримання і розвиток персоналу, види витрат і їх структура	Питома вага витрат на зміст і розвиток персоналу: у загальних річних витратах, у виручці
Обсяг, структура і частка витрат на підготовку і перепідготовку кадрів у витратах на персонал	Обсяг і структура витрат на навчання і підвищення кваліфікації персоналу
Питома вага соціальних виплат: у загальних річних витратах, у витратах на персонал, у виручці	Ступінь соціальної захищеності працівників — обсяг, види і структура витрат на соціальні виплати
Витрати на утримання і розвиток персоналу на 1000 грн. вартості виробленої продукції (послуг), на 1000 грн. виручки	Витрати на утримання соціальної інфраструктури в сільській місцевості і розвиток сільської території, обсяг і структура
Питома вага витрат на утримання соціальної інфраструктури в сільській місцевості і розвиток сільської території: у загальних річних витратах, у виручці	Рівень середньомісячної заробітної плати, зокрема за категоріями працівників, ступінь диференціації
Середньорічна заробітна плата одного працівника за професіями	Загальний фонд заробітної плати і його структура
Зарплатоємність	Річний фонд заробітної плати за професіями і в цілому по агрофірмі
Економія (перевитрата) фонду заробітної плати	Питома вага заробітної плати: у витратах на персонал; у загальних річних витратах, у виручці

Джерело: узагальнено авторами.

Таблиця 4. Галузевий рівень спеціалізації корпоративних агроформувань щодо виробництва продукції рослинництва у регіонах України

Підгалузь	Найвищий рівень спеціалізації	Найнижчий рівень спеціалізації
сільськогосподарські культури – усього, в т.ч.	Дніпропетровська	Закарпатська
- зернові та зернобобові культури	Одеська, Херсонська	Закарпатська
- технічні культури	Кіровоградська	Закарпатська
- картопля і овоче-баштанні культури	Вінницька	АР Крим
- кормові культури	Вінницька	АР Крим
- плодово-ягідні насадження	Вінницька	Чернігівська
- виноградні насадження	Одеська	Всі області, крім АР Крим, Миколаївської, Херсонської та Закарпатської (по рангу)

Джерело: визначено авторами.

Таблиця 5. Галузевий рівень спеціалізації корпоративних агроформувань щодо виробництва продукції тваринництва у регіонах України

Підгалузь	Найвищий рівень спеціалізації	Найнижчий рівень спеціалізації
птахівництво	Київська	Закарпатська
свинарство	Полтавська	Закарпатська
вирощування ВРХ	Полтавська	Закарпатська
конарство	Хмельницька	Херсонська
свинарство, кролівництво	Черкаська	Волинська, Житомирська, Запорізька, Рівненська, Сумська, Тернопільська
вівчарство	Одеська	Тернопільська
бджільництво	Дніпропетровська, Хмельницька	Волинська
виробництво молока	Полтавська	Закарпатська
виробництво яєць	Київська	Закарпатська
виробництво м'яса	Черкаська	Закарпатська

Джерело: визначено авторами за даними річної виробничо-економічної звітності.

В аграрній сфері виділяється два види спеціалізації: виробнича із двома формами (предметна, стадійна (технологічна)) і територіальна (зональна) із трьома формами: внутрішньогосподарська, господарська, внутрішньогалузева (табл. 6).

Спеціалізація як форма раціональної організації виробництва економічно виправдана тільки при достатньо крупних розмірах аграрних господарств [9, с. 23]. При цьому концентрація виробництва відбувається через зростання ролі крупних і великих господарств у даній галузі, утворюваних шляхом поглинання маси дрібних і середніх фермерських господарств, що не мають фінансових можливостей скористатися досягненнями технічного прогресу. Спеціалізація тісно пов'язана з концентрацією виробництва. Вони виступають як дві сторони єдиного процесу його розвитку, тобто спеціалізація виступає, певною мірою, як концентрація виробництва однорідної продукції і послуг [10, с. 71]. На цій основі нами визначено мож-

ливі способи концентрації виробництва у корпоративних агроформуваннях (рис. 1).

Визначено, що із збільшенням розміру корпоративного господарства значно зростає урожайність сільськогосподарських культур. Також наявне збільшення ефективності діяльності через зростання розміру агрокомпанії і обсягів виробництва та високий рівень диференціації виробничо-економічних показників в залежності від показників концентрації [11]. Отже, територіальне розміщення, спеціалізація і рівень концентрації аграрного виробництва є важливими чинниками, що визначають його ефективність.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

Виявлене значне зниження інтенсивності процесів перерозподілу капіталу дозволяє зробити висновок про те, що процес концентрації в сільському господарстві в основному завершено. Позитивний вплив спеціалізації і концентрації на прискорення зростан-

Таблиця 6. Класифікація спеціалізації виробництва у корпоративних агроформуваннях*

Види спеціалізації	Форми спеціалізації	Характеристика
територіальна (зональна)	господарська	розподіл праці між окремими сільськогосподарськими товаровиробниками, тобто це спеціалізація окремого агропідприємства, яка визначається його головною галуззю або декількома основними галузями
	внутрішньогосподарська	розподіл праці між внутрішньогосподарськими підрозділами (відділення, бригади, цехи, ферми), які, як правило, спеціалізуються на виробництві одного або декількох видів продукції
	внутрішньогалузева	розподіл праці по окремих технологічних процесах між різними підприємствами при виробництві одного якого-небудь виду продукції або розчленуванні технологічного циклу на окремі стадії, зосереджені в різних агропідприємствах, причому кінцевий продукт однієї стадії служить при цьому початковим для наступної (найбільш поширена в тваринництві - наприклад, племенні, репродукторні і відгодівельні господарства в свинарстві, в птахівництві - підприємства по виробництву яєць, інкубаторні господарства, м'ясні бройлерні господарства і т. д.); аграрні підприємства зазвичай є вузькоспеціалізованими та повинні мати високий рівень інтенсифікації і концентрації виробництва
виробнича	предметна	відокремлення виробництва готового продукту або його обмеженого асортименту, тобто зосередження на виробництві певних видів сільськогосподарської продукції
	стадійна (технологічна)	відокремлення окремих стадій, фаз або технологічних операцій і перетворення їх в самостійні виробництва

* Систематизована та уточнена авторами.

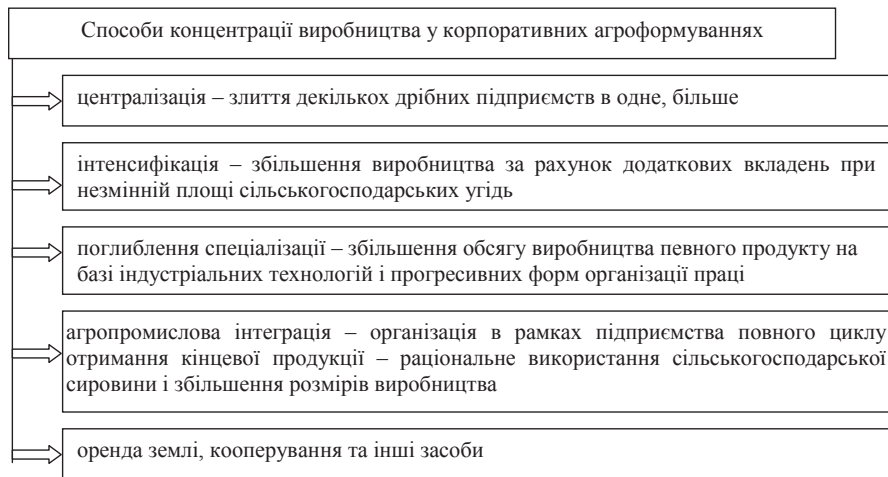

Рис. 1. Способи концентрації виробництва у корпоративних агроформуваннях

ня виробництва продукції і підвищення його економічної ефективності стає можливим у зв'язку з тим, що в крупному спеціалізованому корпоративному аграрному підприємстві створюються об'єктивні передумови для раціональнішого використання всіх виробничих агроресурсів.

Спеціалізовані корпоративні аграрні підприємства мають можливість концентрувати інвестиції для придбання основних фондів, що забезпечують максимальну механізацію виробничих процесів в обмеженій кількості галузей, які доцільно поєднуються, або в одній галузі. У цих умовах можливий процес уніфікації та універсалізації техніки й технологій, створення систем високопродуктивних машин для виробництва кожного виду продукту або виконання певного кола технологічних операцій. Все це веде до повнішого використання техніки і устаткування, і, кінцем кінцем, здешевлення і, отже, підвищення доступності до споживачів сільськогосподарської й продовольчої продукції.

Література:

1. Агрохолдинги України [Електронний ресурс] // Канадсько-Український зерновий проект. — Режим доступу: <http://www.cugp.com.ua/links/21.html>
2. Данкевич А.Є. Організаційно-економічні засади розвитку агрохолдингів / А.Є. Данкевич // Економіка АПК. — 2012. — № 1. — С. 26—29.
3. Дем'яненко С.І. Агрохолдинги в Україні: добре чи погано? [Електронний ресурс] / С.І. Дем'яненко. — К.: Ін-т екон. досліджень та політ. консультацій, 2008. — Режим доступу: http://ierpc.org/ierpc/papers/agrp21_ur.pdf
4. Топ-25 агрохолдингів України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://comik.volvn.ua/articles/top-25-lendlordiv-ukraini>
5. Мармуть Л.О. Ринок праці та зайнятість населення сільських територій: теорія і практика регулювання: монографія / Л.О. Мармуть, І.А. Романюк. — Херсон: Айлант, 2015. — 266 с.
6. Данкевич А.Є. Напрями підвищення ефективності господарської діяльності агрохолдингів / А.Є. Данкевич // Агроінком. — 2011. — № 4—6. — С. 76—78.
7. Гринчук Ю.С. Використання та відтворення виробничо-ресурсного потенціалу агроформувань на нормативних засадах / Ю.С. Гринчук // Економіка і фінанси: наук. жур. — № 3. — 2015. — С. 9—13.
8. Шиян В.І. Агрохолдинги в системі господарських структур / В.І. Шиян, І.В. Горковенко // Вісник ХНАУ. Сер. "Економічні науки". — 2011. — № 5. — С. 43—50.
9. Гура А.М. Механізм дослідження і оцінки формування сукупного ресурсного потенціалу аграрних

підприємств / А.М. Гура // Вісник Білоцерківського держ. аграр. ун-у: зб. наук. праць (Сер.: Економічні науки). — Біла Церква, 2006. — Вип. 38. — С. 20—25.

10. Коваленко О.В. Ефективність використання ресурсного потенціалу підприємств / О.В. Коваленко // Вісник аграрної науки. — 2008. — № 7. — С. 70—72.

11. Липкань О.В. Методичні підходи до оцінки ресурсного забезпечення сільськогосподарських підприємств [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.btsau.kiev.ua/ua/edition.php?read=1332

References:

1. Canadian-Ukrainian grain project "Agricultural holdings of Ukraine", available at: <http://www.cugp.com.ua/links/21.html> (Accessed 22 December 2016).
2. Dankevych, A.Ye. (2012), "Organizational-economic principles of agricultural holdings development", *Ekonomika APK*, vol. 1, pp. 26—29.
3. Dem'ianenko S.I. (2008), "Agroholdings in Ukraine: good or bad?", *In-t ekon. doslidzhen' ta polit. konsul'tatsij*, available at: http://ierpc.org/ierpc/papers/agpp21_ur.pdf (Accessed 22 December 2016).
4. Top 25 agricultural holdings of Ukraine, available at: comik.volvn.ua/articles/top-25-lendlordiv-ukraini (Accessed 22 December 2016).
5. Marmul', L.O. Romaniuk, I.A. (2015), *Rynok pratsi ta zajniatist' naseleння sil's'kykh terytorij: teoriia i praktyka rehuliuвання* [Labor market and employment of rural territories: theory and practice of management], Ajlant, Kherson, Ukraine.
6. Dankevych, A.Ye. (2011), "Directions of increase of efficiency of economic activities of agricultural holdings", *Ahroinkom*, vol. 4—6, pp. 76—78.
7. Hrynychuk, Yu.S. (2015), "Reproduction and use of production and resource potential of agricultural enterprises on the regulatory basis", *Ekonomika i finansy*, vol. 3, pp. 9—13.
8. Shyian, V.J. Horkovenko, I.V. (2011), "Agricultural holdings in the system of economic structures", *Visnyk KhNAU*, vol. 5, pp. 43—50.
9. Hura, A. M. (2006), "Mechanism study and evaluation of the formation of the aggregate resource potential of agrarian enterprises", *Visnyk Bilotserkivs'koho derzh. ahrar. un-u*, vol. 38, pp. 20—25.
10. Kovalenko, O.V. (2008), "Efficiency of use of resource potential of enterprises", *Visnyk ahrarnoi nauky*, vol. 7, pp. 70—72.
11. Lypkan', O.V. "Methodical approaches to the assessment of resource provision of agricultural enterprises", available at: www.btsau.kiev.ua/ua/edition.php?read=1332 (Accessed 22 December 2016).

Стаття надійшла до редакції 10.01.2017 р.